

Wstęp

We współczesnym świecie wszelkie przejawy łamania przyjętych norm społecznych, prawnych czy moralnych są zjawiskiem powszechnym. Widzowie, słuchacze czy internauci niemal codziennie dowiadują się o występkach w polityce oraz aktach nieuczciwości w innych aspektach życia społecznego. To może rodzić przekonanie o masowym charakterze tychże zjawisk i skłaniać do sformułowania tezy, iż afery na stałe wpisały się w krajobraz polityczny współczesnych państw, stanowiąc jego nieodłączną część.

Republika Federalna Niemiec (RFN) nie jest tutaj wyjątkiem. O ile na początku lat 50. XX w. odnotowywano tam średnio dwa skandale rocznie, o tyle pod koniec lat 80. ich liczba wzrosła dziesięciokrotnie. Dziś można przyjąć, że w kolejnych dekadach uległa ona podwojeniu¹. Największy przyrost – aż pięciokrotny – zaobserwowano między przełomami 1976/1977 i 1988/1989. Przyczyną tego była zmiana sposobu pojmowania zawodu dziennikarza. Na generację młodych żurnalistów, urodzonych w latach 1951–1966, duży wpływ wywarła bowiem wymierzona w wolność prasy afera Spiegla. Czuli się zatem zobowiązani do ujawniania i piętnowania wszelkich nadużyć².

Prezydent RFN Richard von Weizsäcker w jednym z wywiadów powiedział, że „to nie demokracja wywołuje skandal, lecz to dzięki niej staje się on widoczny. To właśnie w pozytywny sposób odróżnia ją od innych systemów

---

¹ H.M. Kepplinger, *Grammatik der Skandale*, [w:] *Verschwiegen, Verschwunden, Verdrängt – was (nicht) öffentlich wird. Dokumentation 7. Mainzer Medien-Disput*, Mainz 2003, s. 28–29. O wzroście liczby skandali świadczą również zasoby archiwum cyfrowego „GENIOS”, na które składają się artykuły z ponad 300 dzienników i tygodników. W 1999 r. wyszukiwanie hasel „skandal” i „polityka” dało 3598 rezultatów, a 10 lat później – 6173. Zob. J. Altmeyer, *Gefährliche Zeiten*, „politik & kommunikation” 2010, nr 3. Kwerenda przeprowadzona przez autorów w 2020 r. przyniosła 32 060 wyników.

² H.M. Kepplinger, S.C. Ehmig, U. Hartung, *Alltägliche Skandale: Eine repräsentative Analyse regionaler Fälle*, Konstanz 2002, s. 82.

politycznych³. Stwierdzenie wybitnego męża stanu dało asumpt do podjęcia badań nad zagadnieniem afer politycznych w Niemczech, gdyż w tym państwie, będącym dojrzałą demokracją z dobrze funkcjonującym społeczeństwem obywatelskim, występowanie tego typu zdarzeń i sposób ich rozliczania odzwierciedla proces transformacji – od dyktatury nazistowskiej i komunistycznej do demokracji liberalnej.

Niniejsza praca nie ma na celu przedstawienia „skandalicznej historii Niemiec”⁴ czy ujawnienia skandalizujących zachowań i ich napiętnowania. Zamiarem autorów było ukazanie anatomii skandalu, czyli dokonanie analizy procesów, które doprowadziły do powstania afery, jej przebiegu oraz skutków – zarówno bezpośrednich, jak i o charakterze długofalowym. Podjęcie tej problematyki nie sprowadza się zatem tylko do rekonstrukcji wydarzeń i stwierdzenia prawdziwości zarzutów, tudzież ukazania roli uczestniczących w aferze podmiotów⁵. Na przykładzie konkretnych skandali i osób w nie uwikłanych – przedstawiciele elit politycznych, mediów i opinii publicznej⁶ – autorzy stworzyli schemat zjawiska poprzez zdefiniowanie jego istoty, cech rozpoznawczych, przebiegu oraz scharakteryzowanie środowiska, w którym występuje. Należy jednak podkreślić, iż tego typu zajścia cechują się własną dynamiką i zdarzają się odstępstwa od przyjętych ram. Pomocne w realizacji zamierzenia okazały się pytania o to, kto przyczynił się do ujawnienia afery. Jakim motywem się kierował? Kto na niej skorzystał? W jaki sposób na skandal zareagowała opinia publiczna? Jak bronili się oskarżeni? Jakie znaczenie w przebiegu skandalu miała opozycja, a jakie – środowisko polityczne oskarżonego? Jaką rolę odegrały media i konkretni dziennikarze? Jeśli doszło do naruszenia norm prawnych, jakie stanowisko zajął wymiar sprawiedliwości? Odpowiedzi na te pytania pozwoliły ukazać trojakią funkcję skandalu – jako instrumentu kontroli systemu politycznego, czynnika zwiększającego zainteresowanie społeczeństwa polityką i środka w rywalizacji politycznej⁷. Autorzy zwrócili również uwagę na to, jaki wpływ miały afery na karierę osób w nie uwikłanych⁸. Podjęli zatem refleksję nad kwestią, czy postępowanie sprzeczne z przyjętymi normami przyczyniło się do awansu, czy też do degradacji danego polityka⁹, co wydaje się ważne, jeśli przedstawiciele władzy postrzegają się jako autorytety.

³ Wywiad z 29 XI 1987 r. udzielony stacji ZDF dla programu „Bonner Perspektiven”. Zob. R. von Weizsäcker, *Chancen und Perspektiven für Recht und Demokratie*, „Bulletin” 1987, nr 37. Wszystkie tłumaczenia, jeśli nie zaznaczono inaczej, są odautorskie.

⁴ M. Neu, *Der Skandal*, [w:] *Skandal oder Mediennummel? Starfighter, Spiegel, Flick, Parteienfinanzierung, AKWs, „Dienststreisen“, Ehrenworte, Mehmet, Aktenvernichtungen*, red. J. Bellers, M. Königsberg, Münster 2004, s. 20.

⁵ Zob. H.M. Kepplinger, *Die Mechanismen der Skandalisierung. Zu Guttenberg, Kachelmann, Sarrazin & co. Warum einige öffentlich untergehen und andere nicht*, München 2012, s. 7.

⁶ Por. S. Burkhardt, *Skandal, medialisierter Skandal, Medienskandal: Eine Typologie öffentlicher Empörung*, [w:] *Strukturen und Strategien öffentlicher Aufmerksamkeitserzeugung*, red. K. Bulkow, Ch. Petersen, Wiesbaden 2011, s. 135.

⁷ Zob. M. Neu, *op. cit.*, s. 16–18.

⁸ Zob. R. Hitzler, *Skandal: Karrierebremse oder Karrierevehikel? Inszenierungsprobleme Bonner Parlamentarier*, „Sozialwissenschaftliche Informationen” 1987, nr 16, z. 1, s. 22–27.

⁹ Do 1992 r. w RFN na skutek skandalu straciło stanowisko 51 polityków. Spośród nich 28 całkowicie wycofało się z polityki, a siedmiu pełniło funkcję zbliżoną do poprzedniej. Zob. H.M. Kepplinger, *Grammatik der Skandale...*, s. 30.

W książce zostały zaprezentowane afery polityczne, które rozgrzewały niemiecką opinię publiczną od momentu powstania Republiki Federalnej Niemiec w 1949 r. po aktualne kontrowersje. Wybór podyktowany został rangą uczestniczących w skandalach podmiotów – były to osoby sprawujące najwyższe funkcje państwowe, od których oczekuje się przestrzegania przyjętych norm i integralności moralnej. Istotny był także towarzyszący tym wydarzeniom medialny rozgłos.

Skandale zachodzą w określonym kontekście społecznym, wyznaczanym przez specyficzne normy prawne, wartości, obyczaje i kulturę polityczną¹⁰. Nie jest on jednak stały – to, co kiedyś mogło stanowić naruszenie tabu, obecnie wcale nie musi budzić oburzenia. Autorzy zdecydowali się na wybór takich spraw, które zarówno w czasie ich trwania, jak i widziane ze współczesnej perspektywy stanowią pogwałcenie przyjętych zasad. Wychodząc z założenia, iż afery są manifestacją, ale także siłą napędową zachodzących przemian, zaprezentowano te z nich, które doprowadziły do istotnych przeobrażeń w kulturze politycznej Niemiec, miały wpływ na relacje między władzą a mediami, czy też przyczyniły się do zmian społecznych. Choć skoncentrowano się na obszarze władzy (i związanych z nim nadużyć – w sferze polityki oraz mediów), będącym jednym z trzech – obok pieńędzy i seksu – czynników budzących największe zainteresowanie mediów¹¹, a tym samym mających najbardziej „skandalogenny” charakter, to należy zauważyć, iż granice między tymi sferami bywają płynne. Do afer dochodzi bowiem najczęściej na przecięciu polityki, prawa i moralności.

Według amerykańskich politologów Andreia S. Markovitsa i Marka Silversteina skandale mogą występować tylko w liberalnych demokracjach¹². Choć nie można się zgodzić z tak kategorycznym stwierdzeniem, należy zauważyć, iż ten typ systemu politycznego – w przeciwieństwie do dyktatur i reżimów autorytarnych – tworzy wyjątkowo korzystne warunki dla rozwoju afer. Wolność prasy gwarantuje bowiem ujawnienie naruszeń norm i nadużyć przez rządzących, którzy nie stoją ponad prawem. Ponadto rywalizacja wyborcza – nieobecna w państwach pozbawionych pluralizmu politycznego – sprawia, iż skandale są instrumentem walki między konkurującymi o władzę i wpływy stronnictwami¹³.

Niemiecki dziennikarz Thomas Ramge doszedł do wniosku, iż skandale polityczne, aby zaistnieć, potrzebują wolnych mediów, opozycji i opinii publicznej, z tego względu zjawisko to było nieznane w NRD¹⁴. W rozważaniach autorów poja-

¹⁰ Zob. M. Neu, *op. cit.*, s. 8.

¹¹ Zob. K. Bulkow, Ch. Petersen, *Skandalforschung: Eine methodologische Einführung*, [w:] *Strukturen und Strategien...*, s. 15.

¹² A.S. Markovits, M. Silverstein, *Introduction: Power and Process in Liberal Democracies*, [w:] *The Politics of Scandal: Power and Process in Liberal Democracies*, red. A.S. Markovits, M. Silverstein, New York 1988, s. 6.

¹³ Zob. M. Neu, *op. cit.*, s. 15–16.

¹⁴ T. Ramge, *Die großen Polit-Skandale. Eine andere Geschichte der Bundesrepublik*, Frankfurt am Main 2003, s. 8. Skandale występują we wszystkich typach systemów politycznych, nie zawsze jednak wychodzą one na jaw, a wiedza o nich staje się udziałem społeczeństwa, gdyż władzy zależy na zatuszowaniu niewygodnych dla niej faktów. Przykładem takiej afery było zaaplikowanie w NRD tysiącom ciężarnych kobiet w 1978 r. zanieczyszczonego preparatu immunoglobuliny anti-Rh 0 (D), na skutek czego zostały one zarażone wirusem zapalenia wątroby typu C. Nie poinformowano ich o przyczynach

wił się jednak wątek wschodnioniemiecki, gdyż Berlin Wschodni poprzez działania aparatu bezpieczeństwa, takie jak np. fałszowanie dokumentów lub pozyskiwanie informacji w ramach infiltracji partii czy instytucji w Niemczech Zachodnich, inicjował niektóre skandale w Bonn, próbując wykorzystać je do celów propagandowych. Z drugiej strony oskarżani politycy zachodnioniemieccy usiłowali usprawiedliwiać kierowane pod ich adresem zarzuty komunistyczną propagandą.

Do końca lat 80. XX w. badanie skandali uznawano za temat zaniedbany¹⁵, ubolewając nad faktem, iż mimo ważkości zagadnienia brakuje jego opracowań naukowych¹⁶. Obecnie sytuacja wygląda zgoła odmiennie. Skandal stanowi przedmiot badań wielu różnych dyscyplin, takich jak historia, kulturoznawstwo, literaturoznawstwo, medioznawstwo, nauki o komunikowaniu, politologia, socjologia czy sztuki piękne, a zajmowanie się tą problematyką uznane zostało w Niemczech za odrębne pole badawcze o charakterze interdyscyplinarnym (Skandalforschung)¹⁷. Na gruncie badań niemieckich możliwe jest wyróżnienie trzech zasadniczych ujęć tego zagadnienia – w zależności od dyscypliny. Socjologowie i politolodzy podejmują przede wszystkim refleksje natury teoretycznej, dotyczące samej definicji skandalu, jego cech, przebiegu i skutków. Rozpatrują go głównie jako działanie sprzeczne z normami¹⁸. Badacze z obszaru mediów i komunikowania w swoich teoriach podkreślają świadomą inscenizację, wpływ przekazów medialnych na reakcje opinii publicznej oraz zwracają uwagę na funkcjonalność społeczną skandalu¹⁹. Natomiast historycy posługują się konkretnymi aferami w celu ukazania ogólnych zjawisk związanych z przemianami norm społecznych i kultury

---

dolegliwości, na które zaczęły się uskarżać. Odizolowano je od rodzin i dopiero co urodzonych dzieci bez żadnego wyjaśnienia. Lekarzom nakazano milczenie. Władze, nie chcąc dopuścić do wyjścia na jaw błędów i rażących zaniedbań oraz politycznych nacisków w systemie ochrony zdrowia, wszczęły dochodzenie i wskazały winnego. Całą odpowiedzialnością obarczono dr. Wolfganga Schuberta, dyrektora Okręgowego Instytutu ds. Krwiodawstwa i Transfuzji w Halle, który wynalazł preparat zapobiegający konfliktowi serologicznemu. W 1979 r. pozbawiono go prawa do wykonywania zawodu. Więcej na ten temat: F. Steger, C. Wiethoff, M. Schochow, *Vertuschter Skandal. Die kontaminierte Anti-D-Prophylaxe in der DDR 1978/1979 und ihre Folgen*, Halle 2017.

¹⁵ Zob. *Anatomie des politischen Skandals*, red. R. Ebbighausen, S. Neckel, Frankfurt am Main 1989.

¹⁶ M.J. Holler, *The Raw Material of Scandal: An Introduction*, „Homo Oeconomicus” 1999, t. 16, s. 1–2; C. Germis, *Parlamentarische Untersuchungsausschüsse und politischer Skandal. Dargestellt am Beispiel des Deutschen Bundestages*, Frankfurt am Main 1988, s. 7.

¹⁷ Zob. K. Bulkow, Ch. Petersen, *op. cit.*, s. 11; F. Bösch, *Historische Skandalforschung als Schnittstelle zwischen Medien-, Kommunikations- und Geschichtswissenschaft*, [w:] *Die Medien der Geschichte. Historizität und Medialität in interdisziplinärer Perspektive*, red. F. Crivellari et al., Konstanz 2004, s. 445–464; A. Gelz, D. Hüser, S. Ruß-Sattar, *Einleitung: Skandal als Forschungsfeld – Ansätze, Konjunkturen, Leerstellen*, [w:] *Skandale zwischen Moderne und Postmoderne. Interdisziplinäre Perspektiven auf Formen gesellschaftlicher Transgression*, red. A. Gelz, D. Hüser, S. Ruß-Sattar, Berlin–Boston 2014, s. 3.

¹⁸ Przykładowo: *Anatomie des politischen Skandals...*; J. Schoeps, *Der politische Skandal*, Stuttgart–Bonn 1992.

¹⁹ H.M. Kepplinger, *Publizistische Konflikte und Skandale*, Wiesbaden 2009; S. Siebert, *Angeprangert! Medien als Motor öffentlicher Empörung*, Marburg 2011; A. Haller, *Dissens als kommunikatives Instrument. Theorie der intendierten Selbstskandalisierung in der politischen Kommunikation*, Bamberg 2014.

politycznej²⁰. Przykładami badań interdyscyplinarnych są monografie zbiorowe, analizujące określone nadużycia i nieuczciwości w różnych dziedzinach (np. w gospodarce, literaturze, mediach, polityce, sporcie i sztuce) z wykorzystaniem metod właściwych dla danej dyscypliny²¹. Zainteresowanie tym tematem opinii publicznej sprawiła, iż powstały prace popularyzatorskie²², a w Domu Historii w Bonn można było w dniach 12 XII 2007 r. – 24 III 2008 r. obejrzeć wystawę zatytułowaną „Skandale in Deutschland nach 1945” (Skandale w Niemczech po 1945 r.), w ramach której zaprezentowano 20 wybranych przypadków²³.

Publikacje przeznaczone dla szerszego grona odbiorców stanowią niewątpliwie istotne źródło wiedzy na temat afer politycznych w RFN oraz ich historycznego i społecznego tła. Należy jednak zwrócić uwagę na ich podstawowy mankament: emocjonalną niekiedy narrację, ukierunkowaną przede wszystkim na wzbudzenie sensacji i zainteresowanie czytelnika. Zdaniem autorów ujęcie takie nie idzie w parze z celem, jakim jest dokonanie kompleksowej i obiektywnej analizy zjawisk – będącej przedmiotem rozważań w niniejszej monografii. W pierwszej kolejności wykorzystano w niej opracowania i artykuły o charakterze ściśle naukowym, w przeważającej mierze niemieckojęzyczne. Wśród nich należy zwrócić uwagę na publikacje politologa Hansa Mathiasa Kepplingera²⁴, medioznawcy Steffena Burkhardta²⁵, historyka Franka Bösch²⁶ czy socjologów Dirka Käslera lub Johna B. Thompsona²⁷, których ze względu na pogłębioną znajomość problematyki afer politycznych uznać należy w tej dziedzinie za wybitnych ekspertów. W polskiej literaturze przedmiotu brakuje prac traktujących kompleksowo problem afer politycznych w perspektywie historycznej, medioznawczej, politologicznej czy socjologicznej. Temat ten został zbadany jedynie w niewielkim stopniu. Dominują opracowania z zakresu teorii komunikowania i mediów²⁸ czy badań nad wizerunkiem²⁹,

²⁰ F. Bösch, *Öffentliche Geheimnisse. Skandale, Politik und Medien in Deutschland und Großbritannien 1880–1914*, München 2009; M. Kohlrausch, *Der Monarch im Skandal. Die Logik der Massenmedien und die Transformation der wilhelminischen Monarchie*, Berlin 2005; N. Domeier, *Der Eulenburg-Skandal. Eine politische Kulturgeschichte des Kaiserreichs*, Frankfurt am Main 2010.

²¹ *Skandalforschung...*; A. Gelz, D. Hüser, S. Ruß-Sattar, *op. cit.*

²² T. Ramge, *Die großen Polit-Skandale...*

²³ Wystawie towarzyszył katalog *Skandale in Deutschland nach 1945*, red. P. Rösgen, Bielefeld 2007.

²⁴ H.M. Kepplinger, *Die Kunst der Skandalierung und die Illusion der Wahrheit*, München 2001; H.M. Kepplinger, *Die Mechanismen der Skandalierung: die Macht der Medien und die Möglichkeiten der Betroffenen*, München 2005; H.M. Kepplinger, *Medien und Skandale*, Wiesbaden 2018; H.M. Kepplinger, S.Ch. Ehmig, U. Hartung, *op. cit.*

²⁵ S. Burkhardt, *Medienskandale: Zur moralischen Sprengkraft öffentlicher Diskurse*, Köln 2006.

²⁶ F. Bösch, *op. cit.*

²⁷ J.B. Thompson, *Skandal polityczny: władza i jawność w epoce medialnej*, przeł. z ang. M. Habura, Warszawa 2010.

²⁸ M. Kałasznik, *Skandal w mediach – językowe wykładniki skandalu*, [w:] *Konstruowanie komunikacji mediów*, t. 2, red. M. Wszolek, „Teorie komunikacji i mediów”, 2017, nr 10, s. 111–127; D. Popielec, „Wrzenie na Twitterze” – afery i skandale w mediach społecznościowych, [w:] *Z teorii i praktyki komunikacji społecznej: stan i rozwój badań w Polsce*, red. K. Konarska, A. Lewicki, P. Urbaniak, Kraków 2018, s. 225–269.

²⁹ K. Daniel, *Wykorzystywanie skandalu do tworzenia wizerunku przez polityków*, „Athenaeum. Polskie Studia Politologiczne” 2016, nr 49, s. 97–109; J. Janikowski, *Absurd, prowokacja, skandal*,

analizujące konkretne przypadki³⁰ bądź traktujące fenomen afer bardziej sensacyjnie – co dotyczy zwłaszcza książek poświęconych tropieniu skandali w dawnej i najnowszej historii Polski³¹. Publikacje te tworzą niewątpliwie przestrzeń do dalszych, bardziej pogłębionych analiz. Informacje o niemieckich aferach politycznych – poza nielicznymi pracami o charakterze naukowym³² – pojawiają się jedynie jako wzmianki w prasie. Niniejsza publikacja wypełnia zatem lukę w badaniach zarówno polskich, jak i niemieckich, szczególnie w kontekście nowatorskiego połączenia skandali z zagadnieniem karier.

W trakcie prac nad monografią autorzy wykorzystali ponadto akty prawne, archiwalia – m.in. związane z funkcjonowaniem Bundestagu, protokoły z obrad gremiów parlamentarnych i zbiory dokumentów. Ważnym materiałem źródłowym okazały się przemówienia polityków, gdyż często to ich niefortunne wypowiedzi czy niewłaściwe sformułowania wywoływały publiczne oburzenie. Wielu cennych informacji o karierach czołowych postaci niemieckiego życia politycznego dostarczyła literatura biograficzna. Wspomnienia takich osobistości jak Konrad Adenauer, Egon Bahr, Willy Brandt, Karl-Theodor zu Guttenberg, Helmut Kohl, Horst Köhler, Richard von Weizsäcker czy Christian Wulff pozwoliły ukazać ich spojrzenie na wydarzenia, których byli uczestnikami.

Niezwykle istotne okazały się artykuły z opiniotwórczych dzienników i tygodników, takich jak m.in. „Bild-Zeitung”, „Frankfurter Allgemeine Zeitung”, „Der Spiegel”, „Stern”, „Die Welt” czy „Die Zeit”. Ich doniesienia stanowiły element kampanii medialnych towarzyszących aferom. Autorzy sięgnęli także po zasoby internetowe, np. strony niemieckich instytucji (Archiwum Federalnego – Bundesarchiv, Prezydenta – Bundespräsident, Bundestagu, Federalnej Centrali Kształcenia Politycznego – Bundeszentrale für politische Bildung), serwisów informacyjnych (Deutsche Welle, Deutschlandfunk, n-tv) i ośrodków badań statystycznych (statista.de). Opisane nadużycia i przejawy nieuczciwości ze względu na swój

---

czyli determinanty współczesnego sukcesu politycznego na przykładzie aktywności politycznej Janusza Korwina-Mikkego, „Świat Idei i Polityki” 2014, t. 13, s. 71–83; K. Miłkowska-Samul, *Emocje a skandal polityczny. O sposobach wykorzystania emocji w dyskursie politycznym*, „Przegląd Socjologii Jakościowej” 2013, t. 9, nr 2, s. 164–183.

³⁰ T. Płonkowski, *Obyczajowe skandale polityczne w Polsce. Czy tabloidyżacja służy demokracji*, [w:] *Media a społeczeństwo. Współczesne problemy i wyzwania*, red. K. Konarska, P. Urbaniak, Wrocław 2019, s. 47–68; W. Śmieja, *Skandal homoseksualny i polska opinia publiczna: „sprawa Eulenburga” na łamach wybranych tytułów prasy polskiej*, „Teksty Drugie: teoria literatury, krytyka, interpretacja” 2013, nr 5, s. 311–329.

³¹ S. Koper, *Afery i skandale Drugiej Rzeczypospolitej*, Warszawa 2011; S. Koper, *Kłótny, sekrety i skandale. Historia Polski przez dziurkę od klucza*, Warszawa 2019; A. Majewski, *Afery III RP*, Lublin 2014; L. Stomma, *Skandale polskie*, Warszawa 2008.

³² M. Andrzejewski, *Afera plagiatowa Karla-Theodora zu Guttenberga*, „Przegląd Zachodni” 2011, nr 2, s. 307–314; M. Kozerski, *Afera Uwe Barschela*, [w:] *Niemcy we współczesnym świecie. Problemy społeczno-polityczne*, red. K. Gelles, „Niemcoznawstwo” 20, Wrocław 2012, s. 47–62; M. Kozerski, *Dawne afery polityczne ze współczesnej perspektywy: przykład sprawy Barschela/Pffeifera*, [w:] *Cyberbezpieczeństwo wyzwaniem XXI wieku*, red. T. Dębowski, Wrocław 2018, s. 185–197; P. Kubiak, *Dymisja prezydenta Wulffa i jej następstwa*, „Biuletyn Instytutu Zachodniego” 2012, nr 78; B. Perlak, *Afer Flicka*, Poznań 1986; B. Perlak, „Afera Flicka” w RFN, „Przegląd Zachodni” 1985, nr 2, s. 81–104.

potencjał zarówno edukacyjny, jak i rozrywkowy stały się tematem filmów dokumentalnych i fabularnych, które również zostały uwzględnione w niniejszej publikacji.

Struktura książki ma charakter chronologiczny, co nie tylko pozwala na uporządkowanie na osi czasu skandali, którymi w kolejnych dekadach żyła niemiecka opinia publiczna, lecz także umożliwia zagłębienie się w historię polityczną i społeczną RFN, a także zrozumienie procesu dojrzewania bońskiej, a następnie berlińskiej demokracji.

Wprowadzenie do problematyki niniejszej monografii stanowią rozważania teoretyczne, w których autorzy podjęli pytanie o celowość analizowania afer i ich przebiegu przy użyciu metod naukowych oraz przybliżyli terminologię stosowaną w badaniach. Następne części pracy poświęcono aferom dotyczącym obchodzenia się ze spuścizną Trzeciej Rzeszy – zarówno tą personalną w postaci uwikłania w brunatny reżim czołowych polityków zachodnioniemieckich (Hansa Filbingera, Hansa Globkego, Kurta Georga Kiesingera, Theodora Oberländera), jak i symboliczną, dotyczącą rozwoju kultury pamięci o nazizmie (afera „Sterna”, przemówienie Philippa Jenningera oraz wypowiedzi działaczy Alternatywy dla Niemiec³³).

Na przykładzie afery Spiegla i związanych z nią wydarzeń w 1962 r. zobrazony został zmasowany atak władz na wolność zachodnioniemieckiej prasy – oraz w reakcji na tę napaść – kategoryczny sprzeciw społeczeństwa i środowisk opiniotwórczych. Kolejny fragment książki dotyczy budzącej do dziś zainteresowanie afery szpiegowskiej, która przyczyniła się do rezygnacji z urzędu jednego z najpopularniejszych kanclerzy – Willy’ego Brandta. Rzadkość stanowią w Niemczech skandale obyczajowe, dlatego nie mogło zabraknąć rozdziału podejmującego temat największego skandalu w historii Bundeswehry, czyli afery Kießlinga-Wörnera. Niejasne powiązania między światem polityki a biznesu oraz wynikające z nich nadużywanie przywilejów władzy i oskarżenia korupcyjne stanowią istotę zdecydowanej większości przypadków naruszania norm, co zobrażone zostało na przykładzie nielegalnego finansowania partii. Osobny rozdział został poświęcony kulisom prezydenckich dymisji.

W ostatnich latach sceną polityczną RFN wstrząsnęły afery z udziałem wysoko postawionych polityków, którym zarzucono popełnienie plagiatu w pracach doktorskich. Szerokim echem w debacie publicznej odbiła się szczególnie sprawa ministra obrony Karla-Theodora z Guttenberga z 2011 r., która spowodowała pytania o moralne kwalifikacje osób sprawujących najwyższe funkcje w państwie oraz etykę badań naukowych w dobie postępującej globalizacji i cyfryzacji. Zagadnienie to stanowi przedmiot ostatniej części niniejszej publikacji.

Stworzony przez autorów katalog afer nie wyczerpuje w pełni tej tematyki. Byłoby to zresztą niemożliwe, zważywszy przykładowo na fakt, iż hasło „afery

³³ Alternatywa dla Niemiec (Alternative für Deutschland, AfD) to partia założona w 2013 r. w reakcji na kryzys w strefie euro i decyzję kanclerz Angeli Merkel o ustanowieniu pakietu ratunkowego dla pogrążonej w kryzysie Grecji mimo wcześniejszego zapewnienia w Bundestagu, iż wspólna pomoc finansowa dla tego kraju będzie środkiem ostatecznym. Początkowo było to ugrupowanie eurosceptyczne czy antyunijne, krytykujące m.in. wspólną walutę. Na skutek kryzysu uchodźczego w 2015 r. w AfD przybrała na sile retoryka populistyczna, a nawet skrajnie prawicowa, wykorzystująca dla swoich celów hasła antyimigranckie.

polityczne w RFN” w niemieckojęzycznej wersji encyklopedii internetowej Wikipedii zawiera 108 wpisów³⁴. Książka, którą oddajemy do rąk Czytelników, stanowi z pewnością udany przyczynek do zaistnienia tej problematyki na gruncie polskich badań, a zarazem pełni funkcję przewodnika po meandrach niemieckiej demokracji.

---

³⁴ *Kategorie: Politische Affäre in der Bundesrepublik Deutschland*, https://de.wikipedia.org/wiki/Kategorie:Politische_Aff%C3%A4re_in_der_Bundesrepublik_Deutschland (31 XII 2020).